

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті обґрунтовано важливість залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України в цілому і в економіку Харківської області зокрема. Розглянуто сутність прямих іноземних інвестицій та їх значення для економічного розвитку. Здійснено аналіз прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку Харківської області. На основі проведеного аналізу визначено динаміку надходження ПІІ в економіку регіону, їх частку в сукупному обсязі прямих іноземних інвестицій, залучених до української економіки. Вказано на значне зниження позицій Харківської області серед інших регіонів України по накопиченню ПІІ за останні два роки. Наведено основні причини, що стримують приплив прямих іноземних інвестицій в економіку Харківщини. Охарактеризовано галузеву та територіальну структуру акумульованих у регіоні ПІІ, підкреслено їх нерівномірний розподіл як за галузями економіки, так і за територіями області. Визначено перспективні для залучення прямих іноземних інвестицій галузі економіки в регіоні. Значну увагу приділено основним країнам-постачальникам прямих іноземних інвестицій; висунуто припущення про те, що більшість ПІІ, залучених в економіку Харківського регіону, є капіталом українського походження. Окреслено перспективи щодо можливостей розширення географічної структури прямих іноземних інвестицій в економіці Харківської області. Перспективами подальших досліджень визначено розроблення дієвих механізмів та інструментів, спрямованих на формування позитивного інвестиційного іміджу Харківщини.

Ключові слова: *прямі іноземні інвестиції, інвестиційна привабливість, структура прямих іноземних інвестицій, регіон, інвестиційний імідж.*

В статтє обоснована важность привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику Украины в целом и в экономику Харьковской области в частности. Рассмотрена сущность прямых иностранных инвестиций и их значение в экономическом развитии. Осуществлен анализ прямых иностранных инвестиций, привлеченных в экономику Харьковской области. На основании проведенного анализа определены динамика поступлений ПИИ в экономику региона, их часть в совокупном объеме прямых иностранных инвестиций, привлеченных в украинскую экономику. Указано на значительное снижение позиций Харьковской области среди других регионов Украины по накоплению ПИИ за последние два года. Раскрыты основные причины, сдерживающие приток прямых иностранных инвестиций в экономику Харьковщины.

Охарактеризованы отраслевая и территориальная структура аккумулированных в регионе ПИИ, подчеркнуто их неравномерное распределение как по отраслях экономики, так и по территориям области. Определены перспективные для привлечения прямых иностранных инвестиций отрасли экономики. Значительное внимание уделено основным странам-поставщикам прямых иностранных инвестиций; выдвинуто предположение о том, что большинство привлеченных в экономику Харьковского региона ПИИ является капиталом украинского происхождения. Намечены перспективы относительно возможностей расширения географической структуры прямых иностранных инвестиций в экономике Харьковской области. Перспективами дальнейших исследований определена разработка действенных механизмов и инструментов, направленных на формирование положительного инвестиционного имиджа Харьковщины.

Ключевые слова: *прямые иностранные инвестиции, инвестиционная привлекательность, структура прямых иностранных инвестиций, регион, инвестиционный имидж.*

The article substantiates the importance of attracting foreign direct investment into the economy of Ukraine as a whole and in the economy of the Kharkiv region in particular. The essence of foreign direct investment and its importance for the economic development are considered. The analysis of foreign direct investments attracted to the economy of the Kharkiv region is carried out. On the basis of the conducted analysis, the dynamics of FDI flow into the region's economy, their share in the total volume of foreign direct investments attracted to the Ukrainian economy is determined. Considerable decrease of the Kharkiv region's positions among other regions of Ukraine as to the accumulation of FDI over the last two years is pointed out. The main reasons constraining the inflow of foreign direct investments into the economy of the Kharkiv region are given. The sectoral and territorial structure of FDI accumulated in the region is characterized. The uneven distribution of FDI according to the branches of the economy, and beyond the territories of the region is indicated. The promising branches of the economy for attracting foreign direct investments in the region are determined. Considerable attention is paid to the main countries supplying foreign direct investment; the assumption that the majority of FDI attracted to the economy of the Kharkiv region is the capital of Ukrainian origin is made. The prospects for the possible expansion of the geographical structure of foreign direct investment into the economy of the Kharkiv Region are outlined. The development of effective mechanisms and instruments aimed at formation of the positive investment image of the Kharkiv Region is defined to be the perspectives for further scientific research.

Key words: *foreign direct investments, investment attractiveness, structure of foreign direct investmente, region, investment image.*

Постановка проблеми. Залучення прямих іноземних інвестицій є одним із пріоритетних напрямів державної економічної політики більшості країн

світу, в тому числі й України. Прямі іноземні інвестиції є розвиненою формою міжнародного економічного співробітництва і розглядаються як ефективний спосіб інтеграції національної економіки у світове господарство. Світовий досвід свідчить, що без активного залучення іноземного капіталу в країнах з трансформаційною економікою неможливо здійснити структурну перебудову економіки, скоротити технологічну відсталість та забезпечити її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Для України в умовах дефіциту внутрішніх інвестиційних ресурсів іноземні інвестиції є важливим джерелом стабілізації і подальшого розвитку національної економіки. Прямі іноземні інвестиції дозволяють збільшити виробничі потужності та ресурси, здійснити модернізацію та оновлення основних виробничих фондів, запровадити притаманні ринковій економіці сучасні методи організації виробництва, управління і маркетингу, покращити платіжний баланс шляхом збільшення експорту та заміщення імпорту, збільшити надходження до бюджету у вигляді податків, створити нові робочі місця, підвищити кваліфікацію трудових ресурсів.

Разом з тим, ефективне функціонування та розвиток економіки будь-якої країни безпосередньо залежить від економічного розвитку її регіонів. У свою чергу, на економічний розвиток кожного регіону впливає кількість і ефективне використання вкладених у нього коштів, тобто інвестицій, у тому числі й іноземних, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичне підґрунтя міжнародної інвестиційної діяльності було закладено Дж. Даннінгом, С. Хаймером та іншими вченими. Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів інвестиційних процесів, впливу прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток країн-реципієнтів здійснили відомі українські вчені Д. Лук'яненко, О. Рогач, А. Філіпенко та інші науковці. Проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в економіку регіонів досліджували С. Каплун, К. Крамаренко, Н. Маргіта, В. Пилипів, О. Фарат, Ю. Ярош та інші вчені.

Однак, питанням залучення прямих іноземних інвестицій в економіку окремих регіонів України, у тому числі й Харківської області, на сучасному етапі в науковій економічній літературі приділено недостатньо уваги, що викликає необхідність подальших досліджень.

Метою статті є аналіз прямих іноземних інвестицій та перспектив їх залучення в економіку Харківського регіону.

Виклад основного матеріалу. За схваленим експертами МВФ та ОЕСР визначенням, прямі іноземні інвестиції – це вкладення капіталу за національними межами з метою розширення виготовлення товарів і надання послуг шляхом організації виробництва та придбання товарів для імпорту у власну країну чи експорту до третіх країн. Характерними ознаками ПІ є здійснення управлінського контролю інвестором та акціонерна форма функціонування підприємства [6, с. 21].

Відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції – це «цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту» [2, с. 1].

У дослідженнях вітчизняних науковців прямі іноземні інвестиції розглядаються як «реальні капіталовкладення в підприємства, землю, обладнання, технологію або послуги, що створюють матеріальну базу для розширення бізнесу за національні кордони. Ключовою ознакою прямих іноземних інвестицій є набуття довгострокового економічного інтересу, коли інвестор отримує чи зберігає контроль над об'єктом вкладення капіталу» [6, с. 20 – 21].

Україна має значний інвестиційний потенціал: багаті природні ресурси, вигідне географічне положення, сприятливий клімат, родючі ґрунти для ведення сільського господарства, розвинену транспортну інфраструктуру, кваліфіковану і відносно дешеву робочу силу, ємний ринок, однак, її привабливість для іноземних інвесторів на сьогодні залишається низькою.

За даними Державної служби статистики України, обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), залучених в економіку України з початку інвестування, станом на 31 грудня 2017 р. складає 39144,0 млн. дол. США [3] (сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці України у 2010 – 2017 роках наведено в таблиці 1). (Дані в усіх таблицях наводяться без урахування тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, за 2014 – 2017 роки – також без урахування зони проведення антитерористичної операції в Донецькій та Луганській областях).

Таблиця 1

**Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу)
в економіці України у 2010 – 2017 роках
(млн. дол. США)**

Станом на:								
01.01.								31.12.
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017
38992,9	45370,0	48197,6	51705,3	53704,0	40725,4	36154,5	37513,6	39144,0

Джерело: Державна служба статистики України [3].

У 2017 році іноземні інвестори вклали в економіку України лише 1871,2 млн. дол. США, що на 2534,6 млн. дол. США менше, ніж у 2016 році (4405,8 млн. дол. США) і є найменшим показником за останні вісім років. Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України у 2010 – 2017 роках відображена в таблиці 2.

Таблиця 2

**Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій
(акціонерного капіталу) в економіку України у 2010 – 2017 роках
(млн. дол. США)**

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
5851,2	6033,7	5290,7	5462,1	2451,7	3763,7	4405,8	1871,2

Джерело: Державна служба статистики України [3].

Отже, динаміка надходження ПІІ в Україну свідчить, що інвестиційна привабливість України для іноземних інвесторів залишається низькою, що зумовлено низкою чинників, зокрема: політичною і економічною нестабільністю, збройним конфліктом на Сході України, низькими темпами реформ, високим рівнем корупції в країні, недосконалістю законодавчої бази, відсутністю єдиної стратегії щодо заохочення інвестицій, непередбачуваністю податкової політики, слабкою судовою системою.

Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій станом на 31.12.2017 р. сконцентровані у м. Києві – 23103,4 млн. дол. США, Дніпропетровській – 3815,5 млн. дол. США, Київській – 1565,1 млн. дол. США, Одеській – 1363,2 млн. дол. США і Донецькій – 1216,0 млн. дол. США областях, за ними йдуть Львівська (1187,7 млн. дол. США), Полтавська (1049,0 млн. дол. США), Запорізька (915,7 млн. дол. США), Івано-Франківська (908,6 млн. дол. США) області [3].

Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці Харківської області станом на 31.12.2017 р. складає 658,2 млн. дол. США, що забезпечує їй лише 10 позицію серед регіонів України. Харківська область протягом 2010 – 2014 років входила до четвірки найбільш привабливих для іноземних інвесторів регіонів України і за обсягом ПІІ традиційно посідала 4 місце після м. Києва, Дніпропетровської і Донецької областей, станом на 01 січня 2015 і 2016 років – 5 місце після м. Києва, Дніпропетровської, Донецької і Київської областей. Але на початок 2017 р., Харківська область втратила ще 5 позицій і вийшла лише на 10 місце серед областей України і м. Києва. Така тенденція збереглася і на кінець 2017 року. Частка прямих іноземних інвестицій, залучених до Харківської області, у загальному обсязі ПІІ в економіці України у 2010 – 2017 роках наведена в таблиці 3.

Таблиця 3

**Частка прямих іноземних інвестицій в економіці Харківської області
у загальному обсязі ПІІ в Україні у 2010 – 2017 роках**

Станом на:	Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіці України (млн. дол. США/ 100 %)	Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіці Харківської області	
		млн. дол. США	% у загальному обсязі ПІІ в економіці України
01.01.			
2010	38992,9	2087,7	5,3
2011	45370,0	2716,8	6,0
2012	48197,6	2814,2	5,8
2013	51705,3	2174,3	4,2
2014	53704,0	2131,9	4,0
2015	40725,4	1728,8	4,2
2016	36154,5	1554,6	4,3
2017	37513,6	639,0	1,7
31.12.2017	39144,0	658,2	1,7

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України [3].

Отже, як свідчать статистичні дані, якщо станом на 1 січня 2010 року обсяг прямих іноземних інвестицій в економіці Харківської області складав 5,3% від загального обсягу ПІІ в Україні, то на 31.12.2017 р. цей показник знизився до 1,7%, тобто більше, ніж у 3,5 рази.

Слід зазначити, що Харківська область потенційно є одним із найбільш інвестиційно привабливих регіонів України. Факторами її інвестиційної привабливості виступають висока якість людського капіталу, традиції індустриального виробництва, наявність розгалуженої промислової та транспортної інфраструктури, високий загальний ступінь зносу основних

фондів, що істотно знижує конкурентні бар'єри для корпоративного інвестора щодо виходу на ринок і локалізації сучасного виробництва [7, с. с. 3, 75].

Значне зменшення частки прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку Харківської області, у загальному їх обсязі в економіці України пов'язано в першу чергу зі збройним конфліктом на Сході України, адже Харківщина має спільні кордони з Луганською і Донецькою областями, що збільшує потенційні ризики для іноземних інвесторів, а також із тим, що протягом тривалого часу, враховуючи прикордонний статус області, її промисловий комплекс був зорієнтований на ринок Росії, розрив господарських зв'язків із якою суттєво вплинув на динаміку прямих іноземних інвестицій в економіку області.

За інформацією Головного управління статистики у Харківській області [5], у 2017 р. в економіку області іноземними інвесторами вкладено 39,4 млн. дол. прямих інвестицій (у тому числі в економіку м. Харкова – 24,5 млн. дол. США) проти 147,8 млн. дол. США, вкладених іноземними інвесторами в економіку області в 2016 році і 15,7 млн. дол. – у 2015 році.

Сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіці області станом на 31.12.2017 р. становить 658,2 млн. дол. США.

Інвестиції надійшли із 61 країни світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 88,5% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 293,3 млн. дол., Велика Британія – 93,8 млн. дол., Віргінські Острови (Брит.) – 47,1 млн. дол., Швейцарія – 29,7 млн. дол., Російська Федерація – 28,1 млн. дол., Нідерланди – 23,5 млн. дол., Польща – 20,4 млн. дол., США – 16,7 млн. дол., Панама – 15,5 млн. дол., Беліз – 14,6 млн. дол. При цьому з країн ЄС вкладено 479,5 млн. дол. інвестицій (72,9 %), з інших країн світу – 178,7 млн. дол. США [5].

Отже, в географічній структурі залучених в економіку Харківської області прямих іноземних інвестицій переважають інвестиції з Кіпру, Віргінських островів, Белізу – трьох «класичних» офшорних зон. На думку експертів, більшість інвестицій з офшорів в Україні – це реінвестований

український капітал, власники якого використовують компанії у Кіпрі та інших офшорах для оптимізації оподаткування. Нідерланди завдяки сприятливим податковим умовам також діють як офшор і вважаються одним з найбільших джерел інвестицій у світі лише формально. Інвестиції із Нідерландів та Швейцарії – це переважно теж український капітал [1, с. 4- 6].

Найвагоміші обсяги прямих іноземних інвестицій зосереджені на підприємствах промисловості – 213,1 млн. дол. (32,4% від загального обсягу); в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном – 134,7 млн. дол. (20,5%); в установах фінансової та страхової діяльності – 132,3 млн. дол. (20,1%). За останні два роки значно зменшився обсяг ПІІ в установах фінансової та страхової діяльності (на кінець 2015 року в них було акумульовано 979,7 млн. дол. ПІІ, що складало 62,4 % від загального їх обсягу в економіці області). Незначне збільшення сумарного обсягу прямих іноземних інвестицій за аналогічний період спостерігається на підприємствах промисловості, де на кінець 2015 року їх було акумульовано 257,4 млн. дол. (16,4 % від загального обсягу в економіці регіону) і в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, – 128,8 млн. дол. (8,2 %) [5]. Ці галузі залишаються у трійці лідерів по залученню ПІІ в Харківський регіон.

Слід зазначити, що у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі України з Європейським Союзом з урахуванням наявного інвестиційного потенціалу області для Харківщини відкриваються можливості як для розширення ринків збуту та встановлення нових кооперативних зв'язків, так і для широкого залучення інвестицій у промисловість, агропромисловий сектор, житлово-комунальну інфраструктуру, енергетику, інші сфери реального сектору економіки [7, с. 3]. Однією із оперативних цілей, визначених «Стратегією розвитку Харківської області на період до 2020 року», є «диверсифікація зовнішніх ринків та географії залучення інвестицій, включення підприємств регіону до міжнародних технологічних ланцюгів і коопераційних мереж шляхом налагодження маркетингової діяльності за кордоном з використанням можливостей дипломатичних представництв України, бізнес-

асоціацій, діаспори, а також політико-економічних кіл, зацікавлених у співпраці з Україною. Пріоритети: країни ЄС, США, Канада, Китай та інші країни Азії, країни Африки, Близького Сходу, Латинської Америки» [7, с. 157].

Нерівномірним є розподіл ПІІ по районах області. На підприємства м. Харкова припадає 427,6 млн. дол. (65% від загального обсягу) прямих іноземних інвестицій області. По районах області найбільші вкладення у Харківському – 108,8 млн. дол. (16,5%), Чугуївському – 68,1 млн. дол. (10,3%) та Дергачівському – 30,4 млн. дол. (4,6%) [5]. Отже, 96,4 % прямих іноземних інвестицій сконцентровано у м. Харкові та прилеглих до нього районах області, що збільшує диспропорцію в соціально-економічному розвитку територій області. В той же час останні дослідження свідчать [4, с. 263], що інтегральна оцінка інвестиційної привабливості Харківської області (привабливість ринку, вартість і якість робочої сили, наявність необхідної інфраструктури, наявність природних ресурсів, безпека інвестиційної діяльності) демонструє наявність високого потенціалу для залучення прямих іноземних інвестицій на всій території області.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження свідчить про значне зменшення питомої ваги прямих іноземних інвестицій, акумульованих в економіці Харківської області, в загальному їх обсязі у вітчизняній економіці, особливо за останні два роки (з 4,3 % на кінець 2015 р. до 1,7 % на кінець 2017 р. майже в 2,5 рази) – майже у 2,5 рази, що призвело до втрати нею позицій одного з найпривабливіших для іноземних інвесторів регіонів України. Географічна структура ПІІ вказує на те, що переважна їх більшість надходить із Кіпру і є реінвестованим українським капіталом. Галузева і територіальна структура залучених до регіону прямих іноземних інвестицій не відповідає його потребам і наявному інвестиційному потенціалу, що стримує розвиток як окремих галузей економіки, так і соціально-економічний розвиток окремих районів і Харківської області в цілому.

Для іноземних інвесторів у сучасних умовах Харківська область водночас є регіоном великих можливостей і великого ризику, пов'язаного з військовими діями в сусідніх з нею Донецькій і Луганській областях, тому особливої уваги з боку регіональної влади потребує формування позитивного інвестиційного іміджу і доведення його до потенційних іноземних інвесторів. Подальші дослідження доцільно проводити у напрямі розробки дієвих механізмів та інструментів, спрямованих на формування позитивного інвестиційного іміджу регіону.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Аверчук Р. Прямі іноземні інвестиції в Україні: війна і мир [Електронний ресурс] / Ростислав Аверчук // VoxUkraine. – 12.01.2017 р. – Режим доступу : [https:// voxukraine.org/uk/investments-in-ukraine-ua](https://voxukraine.org/uk/investments-in-ukraine-ua). – Дата звернення 24.05.2018.

2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 № 93/96-ВР. Редакція від 25.06.2016 / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96>. – Дата звернення: 22.05.2018.

3. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>. – Дата звернення : 21.05.2018.

4. Крамаренко К. М. Залучення прямих іноземних інвестицій в економіку Харківської області [Електронний ресурс] / К. М. Крамаренко, С. О. Каплун // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 6. – С. 261 – 265. – Режим доступу : <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-6>. – Дата звернення : 24.05.2018.

5. Прямі іноземні інвестиції в Харківську область: Прес-випуски за 2016, 2017, 2018 роки [Електронний ресурс] / Головне управління Державної служби статистики у Харківській області. – Режим доступу: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua>. – Дата звернення : 23.05.2018.

6. Рогач О. І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: [Підручник] / О. І. Рогач. – К.: Либідь, 2005. – 720 с.

7. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.kharkivoda.gov.ua/documents/16933/1119.pdf>. – Дата звернення: 23.05.2018.